

Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi

ISSN: 1302-3543

April/Nisan 2022, 25 (49): 263-267

Zübdetü'l-Hakâik Şekva'l-Garîb

Aynülkudât El-Hemedânî

Çevirenler: Ahmet Kamil Cihan, Salih Yalın, Mesut Sandıkçı, Arsan
Taher,

Yazma Eserler Kurumu, 2016. (328 s.)

Halil İbrahim Çelik

Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

h.i.celik02@gmail.com | ORCID: 0000-0001-8114-787X

Makale Bilgisi/Article Information**Makale Türü/Article Types:** Kitap Tanıtımı/Book Review**Geliş Tarihi/Received:** 14 Mart/March 2022**Kabul Tarihi/Accepted:** 14 Mart/March 2022**Yayın Tarihi/Published:** 30 Nisan/April 2022**Yayın Sezonu/Pub Date Season:** Nisan/April**Cilt/Volume:** 25**Sayı/Issue:** 49**Sayfa/Pages:** 263-267

Atıf/Cite as: Çelik, Halil İbrahim. "Zübdetü'l-Hakâik Şekva'l-Garîb, Aynülkudât El-Hemedânî, Çevirenler: Ahmet Kamil Cihan, Salih Yalın, Mesut Sandıkçı, Arsan Taher, Yazma Eserler Kurumu, 2016. (328 s.)". Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi-Tasavvuf Scientific and Academic Research Journal 25/49 (Nisan 2022): 263-267.

İntihal/Plagiarism: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir/This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

Yayıncı/Published by: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi/İstanbul Sabahattin Zaim University.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Halil İbrahim Çelik).

Zübdetü'l-Hakâik Şekva'l-Garîb

Aynülkudât El-Hemedânî

Çevirenler: Ahmet Kamil Cihan-Salih Yalın-Mesut Sandıkçı-Arsan
Taher

Yazma Eserler Kurumu, 2016. (328 s.)

Halil İbrahim Çelik*

“Gir obasına Zeyneb’le Rebab’ın

Rahatla, burası dostların rahatlama yeri” (s.48).

---

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, h.i.celik02@gmail.com
ORCID: 0000-0001-8114-787X

Tanıtıma konu eserin müellifi Aynülkudât el-Hemedânî (d. 492-1098/ö. 525-1131) tasavvufun ilim dalı halinde ortaya çıktığı, İslam medeniyeti açısından zengin eserlerin verildiği bir dönemde dünyaya gelmiştir. Kendisi, küçük yaştan itibaren tasavvuf, kelâm, tefsir, fıkıh, dil bilimleri, matematik, astronomi ve felsefe alanlarında iyi bir tahsil görmüş, ilk eserini on dört yaşında kaleme almıştır. Genç yaşta fetva verecek seviyeye ulaşarak Hemedan kadılığına ve müderrisliğe tayin edilmiştir.

Hemedânî, meşgul olduğu ilmi faaliyetlerin zihnini kurcalayan sorularına cevap verememesi üzerine buhrana düşer. Kendisi gibi benzer bir süreç geçiren İmam-ı Gazzalî'nin eserleri sayesinde bununla başa çıkabildiğini nakleder. Ahmed Gazzalî ile tanışması ise hayatında bir dönüm noktasıdır. Şatahât türü sözler de dâhil fikirlerini özgürce dile getirmesi, aleyhinde faaliyet gösteren bir topluluğun oluşmasına sebebiyet verse de hitabet yeteneği ve etkili vaazları sayesinde aralarında devlet adamlarının da bulunduğu çok sayıda müridi olmuştur. Buna rağmen otuz üç yaşındayken Hemedân'da, zındıklık suçlamasıyla Selçuklu veziri Kıvâmüddin Dergezî'nin emriyle idam edilmiştir.

Hemedânî eserine, uhrevi mutluluğu talep edenleri kategorize ederek başlar. Peşinden gelen yüz fasılda; varlığın kaynağı, aklın işlevi, aşkın hakikati, kemal ehlinde istifade, zevk ehli ile arkadaşlığın kalp tasfiyesine yansması, huzurda bulunma hâli, marifete sülûk, Allah'ın zâtı, sıfatları, isimler ve sıfatlar arasındaki farklar, Allah'ın cüzleri bilip bilmemesi, nübüvvet ve âhiretin hakikati gibi konuları ele alır.

Hemedânî'nin *Zübde*'de açıklığa kavuşturmak istediği konulardan biri de Allah'ın sıfatları meselesidir. Allah tek olduğu hâlde nasıl olup da sıfatlarının çoğaldığı, sıfatların hem zâtın kendisi hem de ondan başka olması, zâtı değişmeden Allah'ın cüz'iyâtı bilmesinin nasıl gerçekleştiği konularına değinir. O, sıfatları ikiye ayırır. İlki; Celâl, Kibriyâ, Azamet, Cemâl gibi herhangi bir mevcuda ilişmeyen doğrudan Zât'ıyla ilgili sıfatlardır. Akıl onların hakikatini anlayamaz. Bu sıfatlar akıl ötesi tavırla idrak edilir. İkincisi ise Hâkim, Hâlik ve Sâni' gibi, bir mevcuda ilişkin sıfatlardır. Bunlar nazar yoluyla da bilinebilir.

Hemedânî, nübüvvetle alakalı filozofların, peygamberleri akıl derecesinin en üst mertebesine yerleştirmesini eleştirir. Ona göre bu

büyük bir hatadır. Zira peygamberlik, akıl ötesi tavrın da ötesindedir. Filozofların bu yaklaşımı, onların aklın sınırını bilmemelerinden kaynaklanmaktadır. Akıl bu konuda peygamberliğin sabitliğini itiraf eder. Fakat onun hakikatine dair bir şey ortaya koyamaz. Akıl yoluyla nübüvvete iman, gerçek mânada bir iman değildir. Gerçek imana akıl ötesi bir tavırla ulaşılabilir.

Hemedânî'nin *Zübde*'de değindiği diğer konu âhiret hâllerine ilişkindir. Ona göre nefis, beden yaratılmasından önce mevcuttur. İnsan nefsi bedenle birlikte olduğu müddetçe dünya hayatındadır ve bu, nefse ait bir tavidir. Nefis, bedeni terk ettiğinde başka bir tavır içinde olur. Bu da âhiret hâllerinden biridir. Bu itibarla âhiret hâlleri nefsin bedenle ilişkisine göre değerlendirilir.

Zübdetü'l-hakâik, Hemedânî'nin metafizik düşüncesini kısmen yansıtan eseridir. O, kendisine intikal eden felsefi, kelâmî ve sûfî mirasın bilincindedir. Farklı nazarî yöntemleri, bunların birbirleriyle ilişkisini, değerini, metafizik konuları ifade etmede dilin imkân ve sınırlarını fasıllar hâlinde tasvir eder. Onun tasavvuf anlayışının merkezinde, Ahmed Gazzalî'den intikal eden aşk, cezbe ve fenâ vardır. Tasavvuf, Allah'ı görmeyi ve O'na kavuşmayı hedefleyen bir yolculuktur. Ona göre din bir sosyal alışkanlık değildir. İzutsu'ya göre *Zübde*, Hemedânî'nin sufi bir filozof olarak anılmasına imkân sağlayacak niteliktedir.

Risâletu şekva'l-garîb anil-evtân ilâ ulemâi'l-buldân

Yazma Eserler Kurumu'nca yayınlanan kitabın sonuna müellifin *Şekva'l-garîb* adlı eseri de eklenmiştir. Hemedânî bu risâleyi ölümünden kısa bir müddet önce, Bağdat'ta zindanda tutulduğu esnada kaleme almıştır. Kendisine yöneltilen ithamlara karşı, savunma mahiyetinde kaleme aldığı eserinde öne çıkan suçlamalar; aklın kategorizasyonu ve tevhide aykırı imiş gibi görülen ifadeleri üzerinedir. Sübkî onun bu son eseri için, "Bu eser taşa okunsa taş bile çatlardı." demektedir.

Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi'nde *Zübdetü'l-hakâik* olarak görünen mevcut kayıtların bazısı aslında Aynülkudat'ın *Temhîdât* adlı diğer bir eseridir. *Temhîdât*'ın, *Zübdetü'l-hakâik*'in Farsça tercümesi olduğu zannedilmiş ve kayıtlara o şekilde geçmiştir. *Zübdetü'l-hakâik* nüshaları Tahran Üniversitesi Kütüphanesi, Kahire'de Mecâmî'u Tal'a ve Timur Kütüphaneleri, Berlin Kütüphanesi'nde ve Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Afif Useyrân ve Kasım Ensârî tarafından neşri yapılmış ve

Farsçaya çevrilmiştir (*Güzîde-i Hakâik*, Tahran 1961). Yine, Afif Useyrân tarafından tekrar neşredilmiştir (Paris: Dâr Byblion 2005). Aynı eser, Dr. Asım İbrahimal-Keyyâlî tarafından (Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut) 2008 yılında neşredilmiştir.

Zübdetü'l-hakâik, peş peşe denilebilecek bir zaman diliminde, iki farklı yayınevi tarafından okuyucuya sunulmuştur. 2016 baskısı Yazma Eserler Başkanlığınca gerçekleştirilirken günümüzde İnsan yayınları bünyesinde faaliyet gösteren Hikemiyât ise 2020 yılında basımı üstlenmiştir. Önceki baskı, Ahmet Kamil Cihan editörlüğündeki komisyon tarafından tercüme edilirken ikinci çeviri, Abdurrahim Alkış'a aittir. Alkış, Hemedânî'nin terimler arasındaki benzerliklere rağmen kimi zaman bunlara farklı manalar da yüklediğine dikkat çeker. Bu çerçevede önceki baskıyı incelediğini, birden çok kişi tarafından çevrilmesinden ötürü metinde yeknesaklık göremediğini belirterek kendi tercümesini yayınlamayacağı elzem bulduğunu belirtir.

Eserin tercümesinde Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı tarafından esas alınan nüsha Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Şehit Ali Paşa Koleksiyonu, No. 1209'da kayıtlıdır. Arapça dizgisinde varak numaraları bu nüshaya göre verilmiştir. Abdurrahim Alkış ise Süleymaniye Kütüphanesi Cârullâh 2078 numarada bulunan nüshayı esas almıştır. Alkış'ın esas aldığı metin, eserin on iki nüshasından tarih bakımından en mukaddemidir ve bir mecmua içerisinde yer almaktadır. Söz konusu mecmuada Ebû Bekr b. Sadaka el-Kâzerûnî tarafından Tebriz'de istinsah edilen yedi adet risale daha yer almakta olup *Zübdetü'l-Hakâik* ilk metindir.

Tasavvuf, kelim ve felsefenin güncelliğini koruyan ortak konularına değinen eser, meselelerin ilgili dönemlerde ele alınış biçimini merak edenlere hitab eder niteliktedir. Tanıtıma konu her iki baskıda da Arapça ve Türkçe metnin bir arada verilmesi, dile hâkim araştırmacılara karşılaştırmalı okuma imkânı sunmaktadır. Eserin okuyucuyla buluşmasında emeği geçen araştırmacılara ve yayınevlerine teşekkür ederiz.